

Η Θεία επέμβαση και η ελευθερία του ανθρώπου

Ορθοδοξία / Θεολογία

Ηλίας Α. Βουλγαράκης, Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών († 1999)

Συχνά ακούγεται και σήμερα ότι ο Θεός «έρριξε» κάποιον σε αρρώστια για να συνέλθει από τις αμαρτίες του. Άλλοτε, με θεολογικότερη γλώσσα διατυπωμένο, ακούμε ότι ο Θεός δοκιμάζει με θλίψεις τους ανθρώπους για την πνευματική τους ανάνηψη. Στην ίδια συνάφεια γίνεται επίσης λόγος για θεία «παιδαγωγία» ή «παραχώρηση» με τελικό πάντα σκοπό την επιστροφή του ανθρώπου στο δρόμο της ζωής, της αρετής από όπου εξέπεσε.

Παράλληλα όμως αυτή η θεία παιδαγωγία, δηλαδή η ευεργετική παρέμβαση του Θεού για το πνευματικό συμφέρον του ανθρώπου, προκαλεί στο σημερινό άνθρωπο, τον τόσο ευαισθητοποιημένο απέναντι στο θέμα ελευθερία, σοβαρό πρόβλημα. Του δημιουργεί την εντύπωση, που όχι σπάνια μεταβάλλεται σε μομφή κατά του Θεού, ότι η παρέμβαση του Θεού στρέφεται εναντίον της ελευθερίας του ανθρώπου. Την ένστασή του αυτή συχνά ακούμε να τη διατυπώνει ως εξής: «Εφόσον ο Θεός δημιούργησε τον άνθρωπο ελεύθερο και ταυτόχρονα σέβεται την ελευθερία του, πώς επιτρέπει στον εαυτό του να παρεμβαίνει σε ορισμένες περιπτώσεις με τέτοιο δυναμικό τρόπο στη ζωή του ανθρώπου, έστω κι αν ακόμη έχει ως σκοπό νά τον επαναφέρει στο σωστό δρόμο; Ο εξαναγκασμός δεν αποτελεί άρση της ελευθερίας του ανθρώπου;».

Το ερώτημα, αν και συνήθως περιορίζεται στην παραπάνω απλή διατύπωση, θα μπορούσε να προχωρήσει βαθύτερα. Εφόσον η σωτηρία του ανθρώπου αποτελεί γι' αυτόν, σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας, αιτία για χαρά και ευτυχία, πώς είναι δυνατό να συνειδητοποιεί κανείς την ευτυχία, όταν οδηγείται σ' αυτή με έναν «καταναγκαστικό» τρόπο; Κανένας δεν μπορεί να απολαύσει ένα πράγμα αν ο ίδιος δεν το νιώθει ως κάτι το ωραίο, πολύ δε περισσότερο αν

άλλοι του το επιβάλλουν να το δεχτεί ως τέτοιο και να το «απολαύσει»! Η ευτυχία που προσφέρει η σωτηρία αποτελεί θελημένο ασκητικό κατόρθωμα. Διαφορετικά η ευτυχία αυτή δεν λειτουργεί ως ευτυχία. Και δεν λειτουργεί έτσι όχι μόνο όταν

είναι προϊόν πίεσης, αλλά ακόμη κι όταν προσφέρεται ως δωρεά. Γιατί δίχως την προϋπόθεση της ελευθερίας δεν είναι δυνατό να συνειδητοποιηθεί η αξία της δωρεάς.

Με το παραπάνω σκεπτικό οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι, αν ο Θεός «εκβιάζει» την ελευθερία του ανθρώπου, δεν είναι δυνατό να κινείται από αγάπη. Τί είδους αγάπη μπορεί να είναι αυτή, όταν στερεί από τον άνθρωπο την ελευθερία;

Κι όμως ο Θεός επεμβαίνει στον άνθρωπο. Πώς συνδυάζονται όλα αυτά; Με άλλα λόγια, η αφετηρία που έδωσε αφορμή για τη διατύπωση της ένστασης είναι πραγματική. Η ένσταση όμως πάσχει σε σχέση με την κατανόηση της ελευθερίας του ανθρώπου.

Κατ' αρχήν όταν γίνεται λόγος για ελευθερία στον άνθρωπο, δεν πρέπει να νοείται η ελευθερία στο χώρο της πράξης, όσο κι αν αυτή έχει μεγάλη σημασία. Η πραγματική ελευθερία ανάγεται στο χώρο της βούλησης του ανθρώπου. Το βλέπουμε σαφώς αυτό στην περίπτωση που ο άνθρωπος για λόγους ιδεολογικούς ή ομολογίας πίστης στερείται την ελευθερία του και φυλακίζεται. Το γεγονός της φυλάκισης αποτελεί τη μεγαλύτερη απόδειξη ότι ο άνθρωπος είναι εσωτερικά ελεύθερος. Και ασφαλώς είναι πιο ελεύθερος από εκείνον που προδίδει το ιδανικό του για να εξασφαλίσει μια εξωτερική ελευθερία.

Η διάκριση ανάμεσα στην ελευθερία της πράξης και στην ελευθερία της βούλησης πρέπει να προχωρήσει και μέσα στον ίδιο το χώρο της βούλησης για να διαπιστωθεί έτσι το πραγματικό νόημα της ελευθερίας. Η διάκριση εδώ γίνεται ανάμεσα στη διατύπωση της απόφασης και στην προϋπόθεση της εκφοράς της. Η διατύπωση της απόφασης είναι ένα είδος «πράξης» στο χώρο της βούλησης του ανθρώπου. Μεγαλύτερη όμως σημασία έχει για την ελευθερία το πως παράγεται (εκφορά) η απόφαση. Κι εδώ βρίσκεται το κέντρο της ελευθερίας του ανθρώπου.

Ο άνθρωπος που είναι δέσμιος (και ποιός δεν είναι!) ενός μικρού ή μεγάλου πάθους παίρνει σε σχέση με αυτό την απόφασή του, χωρίς τούτο να σημαίνει ότι ενεργεί ελεύθερα. Για να γίνουν πιο κατανοητά τα προηγούμενα, θα αναφερθούμε σε ένα διαφωτιστικό παράδειγμα κάποιου ανθρώπου που είναι δούλος ενός πάθους, π.χ. του αλκοολισμού. Το γεγονός ότι του δίνεται η δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα σ' ένα ποτήρι κρασί και σε ένα άλλο νερού αποδεικνύει ότι έχει την ελευθερία της πράξης. Το γεγονός όμως ότι επιλέγει το κρασί μαρτυρεί την ύπαρξη δυνατότητας να πάρει απόφαση και συγχρόνως βεβαιώνει ότι η απόφασή του αυτή με το να διαλέγει μόνιμα το κρασί δεν παράγεται ελεύθερα. Με άλλα λόγια δεν είναι ουσιαστικά ελεύθερος.

Με το παραπάνω παράδειγμα μπορεί να κατανοηθεί καλύτερα το γνωστό μας χωρίο της Κ. Διαθήκης, ότι «πας ο ποιών την αμαρτίαν δούλος έστι της αμαρτίας» (Ιω. 8,34). Η παρουσία της αμαρτίας μαρτυρεί ακριβώς την ανυπαρξία ή τη (μετριασμένη) δυνατότητα για ελεύθερη λήψη απόφασης από μέρους του προσώπου που ενεργεί.

Είναι προφανές ότι μια παρέμβαση στο σημείο αυτό για την αποκατάσταση της ελευθερίας της βούλησης του ανθρώπου κατά τη λήψη της απόφασης δεν μπορεί να χαρακτηριστεί ως πράξη αρνητικής παρέμβασης στην ελευθερία του, έστω κι αν ο ίδιος δεν μπορεί τη στιγμή εκείνη να την αντικρύσει θετικά.

Η διάσταση μεταξύ της θετικής ενέργειας του Θεού για την αποκατάσταση της ελευθερίας και της λανθασμένης αντιμετώπισής της από μέρους του «προσβαλλόμενου» δίνει την απάντηση στο ερώτημα κατά πόσον σέβεται ο Θεός την ελευθερία του ανθρώπου, αλλά και την αιτία της διαμόρφωσης του ερωτήματος.

Η παιδαγωγική ενέργεια του Θεού στον άνθρωπο με σκοπό να τον συνεφέρει από το δρόμο της αμαρτίας, δεν αποτελεί αρνητική παρέμβαση στην ελευθερία του, αλλά θετικό έργο για την αποκατάστασή της. Το γεγονός ότι η σωτήρια παρέμβαση του Θεού στον άνθρωπο δεν δολώνει την ελευθερία του μαρτυρείται από πλήθος περιπτώσεων, όπου άνθρωποι και μετά την παιδαγωγία του Θεού δεν άλλαξαν τρόπο ζωής και όχι σπάνια επέτειναν τον αμαρτωλό τρόπο συμπεριφοράς τους. Ωστόσο η αδυναμία να γίνει στο χώρο της βούλησης του ανθρώπου διάκριση ανάμεσα στη διατύπωση της απόφασης δημιουργεί την εντύπωση της παρέμβασης του Θεού στην ελευθερία του ανθρώπου. Η εντύπωση αυτή με τη σειρά της οδηγεί στη διατύπωση του ερωτήματός μας.

Ως επίλογος είναι χρήσιμο να σημειωθεί ότι ο Θεός σέβεται απόλυτα την ελευθερία του ανθρώπου, ακόμη και στην περίπτωση που η από μέρους του ανθρώπου κατάχρηση της ελευθερίας του τον χρέωσε με ένα πλήθος από δεινά. Ο απόλυτος σεβασμός της ελευθερίας του ανθρώπου από το Θεό δεν μπορεί παρά να οφείλεται στο γεγονός ότι η ελευθερία αποτελεί τη μόνη προϋπόθεση για να συνειδητοποιήσει ο άνθρωπος την ευτυχία που του προσφέρει η πορεία του για τη συνάντηση με το Θεό, με το διπλανό του και με την υπόλοιπη κτίση.

(Ηλία Αντ. Βουλγαράκη, «Χριστιανισμός και κόσμος», εκδ. Αρμός, σ. 172-175)

<http://bit.ly/12lyHxC>